

ΟΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΗΛΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η πανδημία επέφερε για όλους τους λαούς και τα παιδιά τους σημαντικές αλλαγές σε κάθε επίπεδο τόσο της εργασιακής όσο και της κοινωνικής ζωής, με την περίοδο αυτή να σηματοδεύεται βέβαια από τις εκατόμβες νεκρών και

την ανάδειξη των τραγικών συνεπειών της εμπορευματοποίησης της Υγείας αλλά κυρίως από την ωμότητα που μπρος στα μάτια μας ξετυλίχτηκαν όλες οι τραγικές κοινωνικές/ πολιτισμικές/ ψυχολογικές αντιφάσεις ενός κοινωνικοοικονομικού συστήματος που σαπίζει, που μπαίνει εμπόδιο στην ίδια την εξέλιξη της ανθρωπότητας.

- Η ανασφάλεια για το μέλλον και την υγεία μας,
  - η ένταση του αποκλεισμού πρόσβασης σε δημόσια και δωρεάν υγειονομική περίθαλψη με τη μετατροπή των νοσοκομείων σε μίας νόσου χέρι χέρι με την περαιτέρω εμπορευματοποίηση της υγείας,
  - ο περιορισμός και η διακοπή μιας σειράς αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων ,
  - η ένταση της εργασιακής εκμετάλλευσης των γονέων (εντατικοποίηση, τηλεργασία κλπ),
  - η τηλεκπαίδευση με απότοκο την ένταση της στείρας αποστήθισης και μετάδοσης γνώσης αλλά και την κοινωνική απομόνωση των παιδιών/ την κοινωνικοποίησή τους κατά κύριο λόγο από τα ΜΚΔ
- είχαν τεράστιο αντίκτυπο στον ευάλωτο και αναπτυσσόμενο ψυχισμό παιδιών και εφήβων.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μελέτες που έχουν διεξαχθεί κυρίως σε Ευρώπη και ΗΠΑ καταδεικνύουν επίταση ψυχικών διαταραχών και δυσκολίας κοινωνικής προσαρμογής τόσο στα παιδιά όσο και στους εφήβους. Πολλά παιδιά και οι έφηβοι βιώνουν μέσα στην πανδημία καταθλιπτικό συναίσθημα, παραίτηση και παρουσιάζουν διαδίκτυακή εξάρτηση ενώ αυξήθηκαν τα περιστατικά της ενδοοικογενειακής βίας. Μάλιστα, περισσότερα ευάλωτα φαίνεται να είναι τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, υπερκινητικότητα, ελλειμματική διαταραχή αλλά και διατροφικές διαταραχές (ανορεξία, βουλιμία).

Παρά τις κορώνες του ΥΠΑΙΘ και της Πολιτείας για το θετικό πρόσημο της τηλεκπαίδευσης ως μέτρου συνέχισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε συνθήκες lockdown, η πραγματικότητα αλλά και μια σειρά μελέτες αναδεικνύουν με τρανταχτό τρόπο την αρνητική συμβολή της τηλεκπαίδευσης τόσο στη σωματική αλλά κυρίως στην ψυχική υγεία των μαθητών. Μάλιστα, η χρήση αυτής της μεθόδου ακόμη και σε μια βαρυσχευωμένα φανέρωσε πως αξιοποιήθηκε (και αξιοποιείται) στον αντίποδα της γενναίας κρατικής χρηματοδότησης των σχολείων για μέτρα υγιεινής & προστασίας κλπ κλπ, γεγονός που δημιουργεί περαιτέρω ευαλωτότητα στη λαϊκή οικογένεια και τα παιδιά της.

Με την απομάκρυνση από τις σχολικές αίθουσες ή για τους μαθητές πρώτης δημοτικού την έναρξη της σχολικής ζωής μέσα από μια οθόνη, την περιστολή μιας σειράς δραστηριοτήτων και την πολύωρη ενασχόληση με τον Η/Υ, εκπαιδευτικοί και μαθητές βίωσαν έντονο στρες με ποικίλλες και αλληλένδετες επιπτώσεις τόσο μαθησιακές όσο και ψυχολογικές. Το άγχος και η ανασφάλεια που κυριαρχούσαν στους εφήβους λόγω της πανδημίας, επιβαρύνθηκαν και από την παρατεταμένη αποχή από το σχολικό περιβάλλον, που είναι ο βασικός χώρος κοινωνικοποίησης των παιδιών, ενώ είναι δεδομένο ότι η τηλεκπαίδευση δεν μπορεί να αναπληρώσει καθ' ολοκληρίαν τη διά ζώσης εκπαίδευση και τη σχέση των μαθητών με τον εκπαιδευτικό και τους συμμαθητές

τους μέσα στην τάξη. Οι μαθησιακές επιπτώσεις λόγω της μακράς αποχής από τα θρανία υπήρξαν εντονότερες στους μαθητές του δημοτικού και δη στην Α΄ Τάξη.

Σύμφωνα δε με Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η πανδημία ανέδειξε τις προϋπάρχουσες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες σε ό,τι αφορά τις μαθησιακές ευκαιρίες των παιδιών στο σπίτι.

Ολόκληρες ομάδες εκπαιδευόμενων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων από απομακρυσμένες και αγροτικές περιοχές, των μεταναστών και προσφύγων, των νέων με ειδικές ανάγκες και άλλων ατόμων από μειονεκτούντα περιβάλλοντα, κινδύνεψαν να αποκλειστούν από τη διαδικτυακή διδασκαλία και μάθηση.

Πολλές οικογένειες και πολλοί εκπαιδευόμενοι δεν είχαν τις ικανότητες, τους πόρους και τον εξοπλισμό που απαιτούνται για να μπορέσουν να συμμετάσχουν στην εκπαίδευση εξ αποστάσεως· αυτό αποτέλεσε μείζον ζήτημα για εκείνους που σε κανονικές συνθήκες θα λάμβαναν στοχευμένη μαθησιακή υποστήριξη.

Όπως μια άλλη έρευνα που έλαβε χώρα σε σχολεία του Λεκανοπεδίου Αττικής έδειξε, με τη συνολική απώλεια βδομάδων διά ζώσης μαθήματος από την αρχή της πανδημίας να φτάνει το 40% - 50% στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και να ξεπερνά το 60% στην Αττική, η πρόσβαση στην τηλεεκπαίδευση κάθε άλλο παρά ισότιμη ήταν.

Δεν συμμετείχε καθόλου στη διαδικασία το 20% των μαθητών της τάξης, το 35% των μαθητών της τάξης με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες και το 75% των μαθητών που είναι προσφυγόπουλα.

Πάνω από τους μισούς μαθητές που συμμετείχαν στην τηλεεκπαίδευση το έκαναν μέσω τάμπλετ (29,1%) ή κινητού (22,7%).

Σε ό,τι αφορά τις ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις, το 26% των μαθητών ανά τάξη εμφάνιζε συμπεριφορές προηγούμενης τάξης μετά την τηλεεκπαίδευση, με διάσπαση προσοχής, ανωριμότητα, μαθησιακά κενά, δυσκολία προσαρμογής και περισσότερες προστριβές μεταξύ των μαθητών, με το 24,3% να εμπλέκεται σε τέτοιες.

Άλλες ψυχοκοινωνικές παρατηρήσεις ήταν η διαφοροποίηση στην τήρηση των κανόνων συμπεριφοράς (30,5%), άγχος, αγωνία ή στρες (15,6%), λιγότερες πρωτοβουλίες μέσα στην τάξη και φόβος (15,5%), τάση απομόνωσης, ακόμα και σημάδια θλίψης (10%).

Ακόμη χειρότερα, παρατηρήθηκε ένα υπερβολικό άγχος, κάποιες φοβίες, καταθλιπτικό συναίσθημα που σχεδόν διπλασιάστηκε, και το κυριότερο, ένα αίσθημα παραίτησης και έλλειμμα προοπτικής.

Στα κορίτσια παρατηρήθηκε εσωτερίκευση, σε κάποιες περιπτώσεις είδαμε αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, όπως ο αυτοτραυματισμός, που έφτασε το 10% σύμφωνα με τις παρατηρήσεις παιδοψυχιάτρων του Νοσ.Παιδων "Αγία Σοφία", αλλά και από τη διεθνή βιβλιογραφία. Ενώ τα αγόρια είχαν μία επιθετικού τύπου εξωστρεφή συμπεριφορά, και υπήρξαν και επεισόδια ενδοοικογενειακά, αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον τους». (ΠΑΙΔΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ Ν.ΠΑΙΔΩΝ «ΑΓ.ΣΟΦΙΑ»)

Σε ό,τι αφορά τις μαθησιακές επιπτώσεις, διαπιστώθηκε πως το 26,5% εμφάνισε γνωστική ετοιμότητα προγενέστερης τάξης και το 23,7% αδυναμία συγκέντρωσης στο διά ζώσης μάθημα.

Ορθογραφία, ανάπτυξη ελεύθερης γραπτής έκφρασης, αναγνωστική ικανότητα και κατανόηση εννοιών, αναγνωστική αποκωδικοποίηση, ανάπτυξη προφορικού λόγου, ήταν από τα στοιχεία που εμφανίστηκαν ως αδυναμίες που αναπτύχθηκαν σε ό,τι αφορά το μάθημα της Γλώσσας, ενώ στο μάθημα των Μαθηματικών εντοπίζονται αδυναμίες στη γραπτή εκτέλεση πράξεων, τη θεσιακή αξία των αριθμών, τη γραφή και ανάγνωσή τους, τη γραπτή εκτέλεση πράξεων και τους νοερούς υπολογισμούς, παρότι οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως κατά τη διάρκεια της τηλεεκπαίδευσης επικεντρώθηκαν στα δύο αυτά μαθήματα σε ποσοστό 45,6%.

Άλλωστε, τα εγγενή ποιοτικά χαρακτηριστικά της τηλεκπαίδευσης την καθιστούν υποδεέστερη της δια ζώσης εκπαιδευτικής διαδικασίας και συνδέονται με τα σοβαρά ελλείμματα κάλυψης και αφομοίωσης της ύλης.

Επιπλέον, όπως και οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν υπάρχουν ειδικές κατηγορίες διδακτικών αντικειμένων, των οποίων η διδασκαλία μέσω τηλεκπαίδευσης είναι εξαιρετικά δυσχερής και αναποτελεσματική. Αναλόγως, το παιδαγωγικό κλίμα, η ψυχοκοινωνική διάσταση της μαθησιακής διαδικασίας ως βασική παράμετρος της, φαίνεται να πλήττεται σοβαρά από την τηλεκπαίδευση.

Επιδρά συνολικά αρνητικά στην ομαλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και εξέλιξη του παιδιού. Επιδρά ανασταλτικά και εμποδίζει την ωρίμανση και εξέλιξη στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, τη συναισθηματική εξέλιξη και στη δυνατότητα αναγνώρισης και έκφρασης συναισθημάτων (πόσο μάλλον με υγιή τρόπο και όχι με «αναπαραγωγή» θυμού και οργής που αντίστοιχα μπορεί να οδηγήσει σε έκφρασης βίας και επιθετικότητας).

Αντίστοιχα, εξαιτίας της μειωμένης αλληλεπίδρασης με συνομηλίκους και γενικότερα, όμως, με άλλο κόσμο πέραν του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος καθώς και υποκατάσταση της ζωντανής επαφής με εικονικά μέσα (social media), εξαιτίας του τυποποιημένου, κουραστικού και στείρου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος μέσα από μία οθόνη Η/Υ τα ερεθίσματα που δέχεται το παιδί είναι περιορισμένα και με κοινό επαναλαμβανόμενο μοτίβο. Συνθήκη που οπωσδήποτε έχει αντίκτυπο στη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων του και στην εξελισσόμενη διαδικασία διαμόρφωσης κριτηρίου για αυτό που ζει.

Με άλλα λόγια, ο νέος αναπτυσσόμενος άνθρωπος έχει δυσκολία να ερμηνεύσει τον κόσμο γύρω του, τα φυσικά και κοινωνικά φαινόμενα ακριβώς επειδή δεν του δόθηκαν τα απαραίτητα και τα κατάλληλα μαθησιακά εργαλεία. Δεν τίθεται λοιπόν, εξ αρχής ζήτημα μειωμένης αντίληψης ή αποχάυνωσης από τις νέες τεχνολογίες αλλά τίθεται ξεκάθαρα ζήτημα εκπαιδευτικής διαδικασίας και κατά πόσο ευνοεί στην συνολική διάπλαση του νέου ανθρώπου. Άλλωστε, τα κενά και τα προβλήματα δεν εμφανίστηκαν τώρα αλλά αφορούν συνολικά τις αντιδραστικές αναδιαρθρώσεις στην Παιδεία και το εκπαιδευτικό περιεχόμενο όλα αυτά τα χρόνια.

Στον αντίποδα καλλιεργείται η εξοικείωση στη γρήγορη πληροφορία χωρίς δυνατότητα κριτικής θεώρησης, η ελαχιστοποίηση της εξωλεκτικής επικοινωνίας και της επένδυσης στην ανθρώπινη επαφή και βέβαια, ένα μόνιμο αίσθημα φόβου και ανασφάλειας, ένα διαρκές αίσθημα άγχους επιβίωσης και αυτοσυντήρησης που συνδέεται τόσο με την ελλιπή συγκέντρωση και κριτική ικανότητα όσο και με τη διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών κυρίως με τους συνομηλίκους τους - διαδικασία που μέσα από αλληπάλληλες εσωτερικές συγκρούσεις και εξωγενή ερεθίσματα συμβάλλει στη διαμόρφωση προσωπικότητας.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό και η προβληματική χρήση του Διαδικτύου αλλά και το gaming. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε παγκόσμια κλίμακα, αναφέρθηκε αύξηση του χρόνου χρήσης του ίντερνετ, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ΜΜΕ στο 68% των εφήβων. Αυτή η αύξηση ήταν σημαντικά μεγαλύτερη στα κορίτσια συγκριτικά με αυτή των αγοριών (73% έναντι 62,5%).

Φαίνεται, επίσης, ότι η αυξημένη χρήση εικονικού περιβάλλοντος συνδέεται και με νεανική επιθετικότητα, αφού η πανδημία, η καραντίνα και ο εγκλεισμός έχουν δημιουργήσει ένα εσωστρεφές ψυχικό επιθετικό δυναμικό, αδυναμία και δυσκολία επικοινωνίας η οποία επιτάθηκε από την ενασχόληση με τα smart phone, τα ΜΚΔ, ενώ με ορόσημο και την περίοδο της πανδημίας (κοινωνικοί αποκλεισμοί, τηλεργασία κλπ) επιτάθηκαν εντάσεις, άγχη και αγωνίες μέσα στα λαϊκά σπίτια που δημιουργούν όρους επιθετικότητας στα παιδιά είτε ως μίμηση είτε ως διέξοδο.

Μόνο το 2020, παρατηρήθηκαν αύξηση 70% φαινομένων cyberbullying ,αύξηση 40% παρουσίας κακόβουλου-επιβλαβούς περιεχομένου σε διαδικτυακές πλατφόρμες παιχνιδιών, 900% αύξηση απειλητικών-υβριστικών μηνυμάτων μέσω Twitter, κυρίως προς την Κίνα, 200% αύξηση των επισκέψεων σε «hate sites» .

Σημαντική παράμετρος,όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, σε όλα αυτά είναι η ταξική διάσταση στις ψυχοκοινωνικές συνέπειες της πανδημίας και δη της τηλεεκπαίδευσης. Άλλωστε, σε πάρα πολλές μελέτες της περιόδου έχει φανεί ότι τα σοβαρότερα ψυχολογικά προβλήματα αντιμετωπίζουν παιδιά των φτωχών λαϊκών οικογενειών, ακριβώς επειδή οι αποκλεισμοί που βιώνουν αλλά και τα αδιέξοδα σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο είναι σαφώς πολλαπλάσια.

Παιδιά ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, που ανήκουν σε φτωχότερα λαϊκά στρώματα που έτσι κι αλλιώς δεν είχαν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση, ειδικά αν αναλογιστούμε τα φίλτρα που συνεχώς εντείνονται, περιθωριοποιούνται περαιτέρω, αντιμετωπίζουν ακόμη μεγαλύτερες μαθησιακές δυσκολίες και κενά, είναι και νιώθουν αποκλεισμένοι, βρίσκονται σε συνεχή ψυχοκοινωνικό κίνδυνο (είτε κατάθλιψη είτε παραβατικότητα ή επιθετικότητα) και απομόνωση.

Παράδειγμα, ζητήματα συνδεσιμότητας- εξοπλισμού αλλά και οικογενειακού περιβάλλοντος, μαθητές κλεισμένοι σε 4 τοίχους χωρίς δυνατότητα υγιούς εκτόνωσης με την οικογένεια σε μια διαρκή ένταση λόγω οικονομικών προβλημάτων και αντίκτυπου στις διαπροσωπικές σχέσεις.

Ακόμη μεγαλύτερους αποκλεισμούς βίωσαν τα παιδιά με αναπηρία και οι οικογένειές τους, αφού στα ήδη σοβαρά προβλήματα υποστελέχωσης στις διάφορες δομές , όπως στα Ειδικά Σχολεία, στα Κέντρα Ειδικής Αγωγής και Αποκατάστασης, στις δομές φιλοξενίας, στις υπηρεσίες υποστήριξης, στις δομές ανοικτού τύπου όπως ΚΔΑΠ προστέθηκε το lockdown για μεγάλο χρονικό διάστημα και ως “αντιστάθμιση” η εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Απουσίασε η παράλληλη στήριξη, τα ζωντανά ερεθίσματα και η βιωματική εμπειρία, η κοινωνικοποίηση με σαφή, βέβαια, αντίκτυπο στην κοινωνικοποίηση- την ψυχοεκπαίδευση αλλά και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και της λειτουργικότητας των παιδιών αυτών. Απόρροια των παραπάνω ήταν η αύξηση της επιθετικότητας και της παρορμητικότητας, αλλά και η παλινδρόμηση ως προς τη λειτουργικότητα και την ψυχοκινητική τους ανάπτυξη.

Η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της συνολικής σωματικής και πνευματικής ανάπτυξης και διάπλασης του νέου ανθρώπου, σε διαλεκτική σύνδεση με το περιβάλλον και την κοινωνία γύρω του.

Κορυφαίος είναι ο ρόλος στη διαδικασία αυτή της κοινωνικοποίησης και της αλληλεπίδρασης, της επαφής με τις Τέχνες και τον Αθλητισμό, της απόκτησης γνώσης για τον κόσμο και για τον εαυτό του.

Για το λόγο αυτό και το Σχολείο δεν μπορεί να εξαιρεθεί ή να απεμπλακεί, αντιθέτως η δια ζώσης εκπαίδευση και η ολόπλευρη μόρφωση μέσα από τα αισθητηριακά ερεθίσματα που λαμβάνει, μέσα από τις παραστάσεις που το νέο άτομο αποκτά, μέσα από την καλλιέργεια της φαντασίας αλλά βεβαίως και την δημιουργία διαπροσωπικών δεσμών την κοινωνικοποίηση έχει κεντρικό ρόλο στην ηθικοπλαστική ανάπτυξη του ανθρώπου, τη συγκρότηση μιας συμπαγούς προσωπικότητας.